

Przemysław Bieniek

Z pamiętników kardynała Ermenegildo Pellegrinettiego w sprawie utworzenia nuncjatury apostolskiej w Polsce z dnia 21 lipca 1919 roku

---

Z Dziejów Regionu i Miasta : rocznik Oddziału Polskiego Towarzystwa Historycznego w Skarżysku-Kamiennej 2, 149-155

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Materiały

Przemysław Bieniek
Skarżysko-Kamienna

Z pamiętników kardynała Ermenegildo Pellegrinettiego w sprawie utworzenia nuncjatury apostolskiej w Polsce z dnia 21 lipca 1919 roku

Wierny własnym tradycjom Kościół katolicki stanął niewątpliwie w okresie niewoli narodowej na gruncie jedności Narodu Polskiego. Duchowieństwo i episkopat podzielonego kraju, uczestnicząc w życiu społecznym i politycznym, opowiedziały się wyraźnie po stronie idei niepodległości i za odbudową Państwa Polskiego ze wszystkich trzech za-
borów. Działalność ta nasiliła się szczególnie w okresie I wojny światowej¹.

W dzieło tworzenia i umacniania się odradzającego się Państwa Polskiego od początku zaangażowana była hierarchia i duchowieństwo Kościoła katolickiego. Przykładem tego może być osoba arcybiskupa warszawskiego Aleksandra Kakowskiego², który był członkiem Rady Regencyjnej oraz biskupi i księża zasiadający w Radzie Stanu Królestwa Polskiego. Niewątpliwie Stolica Apostolska z żywym zainteresowaniem śledziła rozwój sytuacji politycznej na ziemiach polskich. 25 kwietnia 1918 r. listem apostolskim *In Maximis* Achilles Ratti został oficjalnie mianowany wizytatorem apostolskim dla warszawskiej prowincji

---

¹ B. Kumor, *Historia Kościoła*, Lublin 1996, t. 8, s. 380.

² Aleksander Kakowski (ur. 5 lutego 1862 r. w Dębinach k. Przasnysza, zm. 30 grudnia 1938 r. w Warszawie), arcybiskup metropolita warszawski. Członek Rady Regencyjnej (1917–1918) i ostatni prymas Królestwa Polskiego.

cji kościelnej, tzn. dla terytorium, które pod względem administracji państwowej obejmowało Królestwo Polskie. Jednym z ważniejszych nurtów działalności Rattiego, jako wizytatora, a później nuncjusza apostolskiego, były starania o uregulowanie stosunków między państwem a Kościołem³. Istniała konieczność przysłania do Warszawy kogoś, kto na miejscu byłby obserwatorem i nadzorcą spraw Kościoła, a jednocześnie swą obecnością zaznaczyłby, że papież popiera nadal polskie dążenia. Słowem chodziło o osobę, która udzieliłaby również wsparcia moralnego. W tym właśnie celu, po konsultacji z władzami niemieckimi i komisją papieską, powołano wizytatora apostolskiego. Komisja uznała, że osobą najbardziej pożądaną byłby człowiek wielkiego rozumu, jednocześnie stroniący od wielkiej polityki. Taki ktoś jak monsignore Ratti, prefekt Biblioteki Watykańskiej. Pachucki wspomina słowa papieża Benedykta XV, przytoczone przez Rattiego podczas jego wizyty w Kielcach, w lipcu 1918 r.: „Nie obawiaj się trudności, idziesz przecież do narodu, u którego wiara zawsze pierwsze zajmuje miejsce i który wśród innych narodów słynie powszechną religijnością: *Polonia semper fidelis*. Idziesz do narodu męczennika, który dziś jak Łazarz wstaje z grobu do nowego życia i choć jeszcze ma na sobie śmiertelne pęta, już nie jest w grobie”⁴.

Jego wizyta w Kielcach 18-19 lipca 1918 r. i tematyka rozmów z bp. kieleckim Augustynem Łosińskim zostały omówiona w innym miejscu⁵.

Ermenegildo Pellegrinetti urodził się w Camaiore w prowincji Lucca w Toskanii we Włoszech 27 marca 1876 r. Mając 22 lata wyjechał do Rzymu specjalizować się w naukach kościelnych. 17 maja 1901 r. ukończył filozofię na Akademii Rzymskiej św. Tomasza z Akwinu, a 25 listopada tegoż roku uzyskał dyplom paleografii i dyplomacji w Szkole Watykańskiej Archiwum Świętego. 27 czerwca 1904 r. uzyskał doktorat z prawa kanonicznego. Do roku 1917 pracował duszpastersko w rodzinnej archidiecezji, będąc również w czasie I wojny światowej

---

³ S. Wilk, *Nuncjusz Achilles Ratti i jego rola w procesie kształtowania się państwa polskiego*, [w:] *Powrót Polski na mapę Europy. Sesja naukowa poświęcona 70. rocznicy Traktatu Wersalskiego*, red. Cz. Bloch, Z. Zieliński, Lublin 1995, s. 331-367.

⁴ M. Pachucki, *Papież Pius XI, Żywot i rządy*, Poznań 1930, s. 18.

⁵ Zob. P. Bieniek, *Reorganizacja struktury kościelnej na ziemiach polskich po odzyskaniu niepodległości. Wizyta nuncjusza Achillesa Rattiego w Kielcach*, „Rocznik Oddziału PTH w Skarżysku-Kamiennej” 1, 2010, s. 84-91.

kapelanem armii włoskiej. W latach 1919–1922 pracował w nuncjaturze w Polsce. W tym okresie otrzymał tytuły prywatnego szambelana Jego Świątobliwości, a następnie prałata⁶. W 1937 r. mianowany kardynałem, i od tego czasu mieszkał w Rzymie aż do śmierci. Był bliskim współpracownikiem papieża Piusa XI⁷.

Nuncjatura Apostolska w Polsce została utworzona 19 lipca 1919 r.⁸ Stolica Apostolska z żywym zainteresowaniem śledziła rozwój sytuacji politycznej na ziemiach polskich. W związku z tym, po zapoznaniu się z zamierzeniami biskupów polskich, które dotyczyły wyboru nowych hierarchów Kościoła w poszczególnych diecezjach, Benedykt XV postanowił wysłać do Warszawy wizytatora apostolskiego, o którego od dłuższego czasu prosił metropolita warszawski⁹. Został nim prefekt biblioteki watykańskiej ksiądz prałat Achilles Ratti¹⁰. Jego rola, jako wizytatora apostolskiego miała charakter wyłącznie religijny, a jego zadanie polegało przede wszystkim na zapoznaniu się na miejscu z problemami życia kościelnego i informowaniu o nich Stolicy Apostolskiej oraz na udzieleniu wszechstronnej pomocy biskupom polskim w podjętych przez nich działaniach. W szczegółowej instrukcji, jaką otrzymał z Sekretariatu Stanu miał jasno sprecyzowane, że powinien unikać mieszania się w sprawy polityczne zwłaszcza w ewentualne spory między Polakami a władzami okupacyjnymi. Oczekując na pozwolenie swobodnego poruszania się po terytorium Królestwa Polskiego Ratti składał urzędowe wizyty, spotykał się z duchowieństwem i osobami świeckimi. Wizytatorowi apostolskiemu i jego sekretarzowi księdzu Ermenegildo

---

⁶ T. Natalini, *I diari del Cardinale Ermenegildo Pellegrinetti 1916-1922*, Citta del Vaticano 1994, s. 1-7.

⁷ Zob. *Ermenegildo kardynał Pellegrinetti w setną rocznicę urodzin*, Pescia 1977, passim; *Kardynał E. Giusti Pellegrinetti który był współpracownikiem Piusa XI*, „L'Osservatore Romano”, 27 marca 1976, s. 5-6.

⁸ S. Wilk, *Nuncjusz*, s. 332-340.

⁹ Kardynał Gasparri w telegramie z 27 listopada 1918 r. zaakceptował propozycję Arcybiskupa warszawskiego Aleksandra Kakowskiego i życzył sobie, ażeby połączone starania rządu i Stolicy Apostolskiej doprowadziły do pozytywnych relacji dyplomatycznych, zob. *I diari*, s. 188.

¹⁰ Jak podaje jego sekretarz Ermenegildo Pellegrinetti wizyta apostolska w przewidywaniach miała trwać około cztery miesiące, ale mogła przedłużyć się na nieco więcej niż rok, aby mógł uczestniczyć i obserwować konflikty wewnętrzne odradzającego się państwa, zob. *I diari*, s. 25-26.

Pellegrinettiemu wizyty te dawały sposobność poznania życia religijnego i działalności duszpasterskiej, nastrojów wśród ludności oraz stosunków społecznych i narodowościowych. Bezpośrednio po otrzymaniu odpowiednich pozwoleń od władz okupacyjnych niemieckich i austriackich prałat Ratti rozpoczął wizytacje poszczególnych diecezji.

Niestety, w serii pamiętników Pellegrinettiiego znajduje się brak zapisów od 5 grudnia 1918 r. do końca marca 1919 r. Zeszyt nr 6 zaczyna się od wznowienia relacji dyplomatycznej pomiędzy Stolicą Apostolską a rządem polskim. Brakuje zatem w pamiętniku zapisów negocjacji¹¹.

Niezwykle interesujący jest opis dnia utworzenia nuncjatury apostolskiej w Warszawie przez pamiętnikarza, przypadający na dzień 19 lipca 1919 r. Pisał:

Sobota. Dziś kończy się Wizyta apostolska a zaczyna Nuncjatura Apostolska w Polsce. Wydarzenie historyczne pierwszego rządu, co byłoby niedopowiedzenia jeszcze kilka lat temu. Dom cały w ruchu; flagi watykańska i polska w oknach; pracownicy gotowi. O 12 przyjeżdżają powozy z plutonami kawalerii. W pierwszym powozie siedzi Nuncjusz z Generałem Jacynem¹², dobrym człowiekiem, ale starym; w drugim

---

¹¹ Ibid., s. 39.

¹² Jan Jacyna, syn Aleksandra i Natalii z Hejnarowiczów. Żonaty z Wiktorią Ossowiecką, siostrą Stefana, z którą miał syna Aleksandra (ur. 1894 r.). W 1878 r. ukończył gimnazjum w Petersburgu. Ukończył Wyższą Szkołę Inżynieryjną w Kronsztadzie i wojskową Akademię Artylerii w Petersburgu. Od 1885 r. oficer zawodowy rosyjskiej artylerii. Przeszedł szczeble dowodzenia w czasie rosyjskich wojen imperialnych i pracował w szkolnictwie wojskowym. Od 1910 r. był wiceprezesem Towarzystwa Dobroczynności w Petersburgu, a także kuratorem kuchni studenckiej w tym mieście. Generał major z 1911 r. Po rewolucji 1917 r. aktywista i wiceprezes Związku Wojskowych Polaków oraz prezes i skarbnik Naczelnego Polskiego Komitetu Wojskowego w Petersburgu. W grudniu 1918 r. przyjęty został do Wojska Polskiego, w stopniu generała majora i 29. tego miesiąca mianowany szefem Departamentu Szkolnictwa Wojskowego w Ministerstwie Spraw Wojskowych w Warszawie. Członek Rady Wojennej. 1 maja 1920 r. zatwierdzony został w stopniu generała podporucznika z dniem 1 kwietnia tego roku. W 1921 r. szef Misji Wojskowej w Paryżu. W latach 1921–1922 adiutant generalny Naczelnika Państwa. Z dniem 1 czerwca 1922 r. został formalnie przeniesiony w stan spoczynku, w stopniu generała porucznika. Zatrzymany w służbie czynnej przewodniczył Oficerskiemu Trybunałowi Oficerskiemu, był członkiem Komisji Ustawodawczej oraz Sądu Honorowego dla generałów. 26 października 1923 r. Prezydent RP Stanisław Wojciechowski zatwierdził go w stopniu generała dywizji. Zmarł 10 grudnia 1930 r. w Warszawie. Pochowany na Cmentarzu Powązkowskim w Warszawie (pod murem przy ul. Tatarskiej).

powozie jadę ja i książę Potocki¹³, kapitan kawalerii, młody brat doradca ambasady polskiej w Londynie. Na dziedzińcu Belwederu grają hymn wierząc, że papieski, ponieważ muzyka usłyszana w Warszawie pod tytułem Hymn Papieski, ze słowami Lenartowicza¹⁴, nigdy jeszcze nie słyszano tu hymnu papieskiego prawidłowo granego, dokładnie tego co grają w Watykanie. Piłsudski czeka w sali, ubrany na wojskowo bez żadnych medali i dekoracji. Minister spraw zagranicznych¹⁵, podsekretarz Skrzyński¹⁶, prezentują nuncjusza, który recytuje swoją mowę, a potem generał Piłsudski odpowiedział czytając swoje przemówienie również w języku francuskim z dużym dostojeństwem i dosadnym katolicyzmem. Wielu nie wierzy w szczerość tych wypowiedzi; wielu wierzy, że nie jest to efekt polityczny, a jest to ekspresja jego duszy. Następnie szybko odbywają się prezentacje; dwaj przedstawiciele rozmawiają krótko między sobą, a potem wracają z tą samą powagą do domu, przodem prowadzi ich Nuncjusz i błogosławi zebrany. Czas był piękny; krótki. Nuncjusz w zasadzie był usatysfakcjonowany. Po przeszło upływie wieku Nuncjusz w Polsce. Wielkie pocieszenie dla Ojca Świętego, próba wielkiego życia Kościoła. Oczywiście ceremonia mogła być bardziej uroczysta; ale fakt oznacza to samo. Kler przybywać będzie do Arcybiskupa składać hołd¹⁷.

---

¹³ Prawdopodobnie chodzi tu o Jerzego Potockiego herbu Piława (ur. 29 stycznia 1889 r. w Wiedniu, zm. 20 września 1961 r. w Genewie) – rotmistrz kawalerii Wojska Polskiego, hrabia, dyplomata, senator i ziemianin. Był synem Romana, trzeciego ordynata Łańcuta, i Elżbiety Matyldy Radziwiłł, wnukiem Alfreda Józefa Potockiego i bratem Alfreda Antoniego. 8 stycznia 1919 r. przyjęty został z byłej Cesarskiej i Królewskiej Armii do Wojska Polskiego, przydzielony do Sztabu Generalnego WP i mianowany attaché wojskowym w Budapeszcie. Zweryfikowany w stopniu rotmistrza ze starszeństwem z 1 czerwca 1919 r. Od 1933 r. w służbie dyplomatycznej, mianowany ambasadorem w Rzymie, odmówił objęcia placówki jako protest przeciwko paktowi czterech, od 1933–1936 r. ambasador w Ankarze, od 1936 r. w Waszyngtonie.

¹⁴ Teofil Aleksander Lenartowicz (ur. 27 lutego 1822 r. w Warszawie, zm. 3 lutego 1893 r. we Florencji) – polski etnograf, rzeźbiarz, konspirator i poeta romantyczny.

¹⁵ Józef Beck (ur. 4 października 1894 r. w Warszawie, zm. 5 czerwca 1944 r. w Stanesti) – polski polityk, dyplomata, bliski współpracownik Józefa Piłsudskiego, pułkownik dyplomowany artylerii Wojska Polskiego.

¹⁶ Aleksander Józef Skrzyński (ur. 19 marca 1882 r. w Zagórzanach w Galicji, zm. 25 września 1931 r. w Łąkocinach w okolicach Ostrowa Wielkopolskiego) – polski prawnik, polityk, premier II RP.

¹⁷ Cyt za: *I diari*, s. 44. (tłumaczenie z języka włoskiego Przemysław Bieniek).

Kardynał Gasparri¹⁸ potwierdził w dniu 14 sierpnia 1919 r. siedzibę nuncjusza apostolskiego w Polsce w apartamencie Radziwiłła w Warszawie¹⁹.

Równie interesująca jest relacja końcowa pierwszego nuncjusza w odrodzonej Polsce Achillea Rattiego przyszłego papieża Piusa XI. Niewątpliwie nuncjusz Ratti był osobą mającą bezpośredni wpływ na obsadę stanowisk kościelnych, oraz jako osoba, która wizytowała poszczególne diecezje miał pełną wyobraźnię na temat stosunków interpersonalnych między biskupami, a episkopatem i władzami rządowymi²⁰.

The entry in the Cardinal Ermenegildo Pellegrinetti's diary on the establishing the Apostolic Nunciature in Poland as recorded on 21st July 1919

The Apostolic Nunciature in Poland was established on 19th July 1919. The Apostolic See expressed vivid interest in Poland's political

---

¹⁸ Pietro Gasparri (ur. 5 maja 1852 r. w Ussita, Perugia, zm. 18 listopada 1934 r. w Rzymie) – kardynał włoski, prawnik (doktor prawa kanonicznego i cywilnego), autor bardzo popularnego katechizmu. Kształcił się w seminarium niższym w Nepi, a później w Rzymie. Święcenia kapłańskie otrzymał 31 marca 1877 r. Wykładał prawo kanoniczne w paryskim Institut Catholique w latach 1879–98, a następnie był delegatem Stolicy Apostolskiej w Ameryce Południowej (Boliwia, Peru, Ekwador). 3 marca 1898 r. otrzymał święcenia biskupie (z arcybiskupią stolicą tytularną Cesarea di Palestina). W 1904 r. został powołany przez Piusa X na sekretarza Komisji Kodyfikacyjnej, której zadaniem było stworzenie nowoczesnego kodeksu prawa kanonicznego. Odegrał ogromną rolę w przygotowaniu kodeksu prawa kanonicznego z 1917 r. 16 grudnia 1907 r. został kardynałem, a w październiku 1914 r. papieskim sekretarzem stanu (z nominacji Benedykta XV). W imieniu papieża był sygnatariuszem traktatów laterańskich. Przeszedł na emeryturę w 1930 r. (zastąpił go kardynał Pacelli, późniejszy papież Pius XII). Jego grób znajduje się w Ussita. Odznaczony Orderem Orła Białego.

¹⁹ O. Cavalleri, *L'archivio di Mons. Achille Ratti visitatore apostolico e nunzio a Varsavia (1918–1921)*, Watykan 1990, s. 4.

²⁰ *Relazione finale sulla missione di Mons. Achille Ratti in Polonia*, [w:] O. Cavalleri, *L'archivio*, s. 145–211.

situation and having thoroughly examined the intentions of the bishops in Poland concerning the designation of new church hierarchs for the dioceses, the Pope Benedict XV decided to send the Apostolic Inspector, Achilles Ratti, to Warsaw. Doing so, he complied with the wish of the Metropolitan of Warsaw. Achilles Ratti was the Prefect of the Vatican Library. The Apostolic Inspector together with his secretary, father Ermenegildo Pellegrinetti, had the opportunity to become acquainted with the religious life of the people, the ministry, the public feeling and social and racial relationships.

Ermenegildo Pellegrinetti was born on 27th March 1876 in Camaiore, Lucca province, Tuscany, Italy. When he was 22 he moved to Rome to pursue ecclesiastical studies. He completed Philosophy studies at the Rome Academy of St. Thomas Aquinas on 17th May 1901, and on 25th November the same year he received the diploma in Paleography and Diplomacy from the Vatican School of the Holy Archives. He was awarded the title of the PhD in Canon Law on 27th June 1904. His diary entry on establishing the Apostolic Nunciature in Poland belongs to extraordinarily interesting accounts.

translated by
Magdalena Kardyś